

Boldizsár Anna

A nyelvi eszközök stílusértéke

Stylistic values of linguistic means

Az újvidéki Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék 2008. október 28-án konferenciát tartott *Nyelvészeti Napok – A nyelvi eszközök stílusértéke* címmel.

Mivel a nyelvi eszközök stílusértéke nemcsak a nyelvészek számára témalehetőség, ez a konferencia a hagyományos nyelvészeti konferenciáktól eltérően helyet adott az irodalomtudományi szemléleteknek is. A dolgozatok tematikájában, stílusában és az alaptéma megközelítésében elég nagy eltérés mutatható ki. Egyfajta termékeny eklektikusság jellemezte a konferenciát, ez a vitában is megnyilvánult. Jól érzékelhető volt az irodalmi és a nyelvészeti látásmód különbözősége és a stilisztikának más perspektívából való értelmezése és alkalmazása. A dolgozatok nagyrészt foglalkoztak egy meghatározott stílusiránnyal és ennek kisebb egységeiben való manifesztálódásával, lecsapódásával.

A délelőtti ülészak elnöke Molnár Csikós László volt.

A konferenciát köszöntő beszéddel Láncz Irén tanszékvezető nyitotta meg, majd Matijevics Lajosra, a tanárra és az emberre való személyes hangú visszaemlékezését osztotta meg velünk.

Katona Edit a költői képekben felbukkanó fa-motívummal, mint azonosító elemmel foglalkozott. Két megközelítést halhattunk: *a fa az ember*, valamint *az ember fa*. A fában rejlő lélek fontosságát hangsúlyozta, és az ember lelkében rejlő fát, vagyis azt, hogy a természettől elszakadt ember is visszatér ehhez az ősi motívumhoz a költészetben, örzi természeti mivoltát. Szó esett továbbá a fává válásról, arról, hogy a fák a mitológiában a magasabb tudás hordozói, águkkal isteni szférába nyúlnak, és az ember, aki a fával azonosul, szintén más tudás és érzékelés dimenziójába kerül át. Nézeteit Ezra Pound, József Attila, Petőfi Sándor, Ottlik Géza, Nemes Nagy Ágnes, Fehér Kálmán, Ady Endre verseivel próbálta alátámasztani.

Faragó Kornélia különböző kérdésalakzatokról tartott előadást. Hajnóczy Péter prózája volt vizsgálódásának tárgya. A klasszikus és a radikális szerkezeteket mutatta be. Felmerült a kívüliség, mint irodalmi konstrukció értelmezése. A kérdés ugyanis kívülállásnál jelentkezik, és fordítva is érvényes, a kívüliség hozza a kérdést. Felvetődik a kérdés, hogyan értelmezhető a kérdező pozíciója, ha a szöveg a kérdést formálja. A kérdés alapformája lehet az eldöntendő kérdés. Kétfajta törekvés érvényesül. Vagy maga a szöveg teszi fel a kérdést, vagy az olvasóval teteti fel. A kérdés ablak az elbeszélés ábrázolhatatlanságára. Nem

megmutat, csak mutat valami felé. Néha azonban a kérdés kérdéssége is felmerül. Fontos a kérdésség–felejtés, kérdés–kérdő, kimondhatatlan kérdés–lehetséges válasz viszonya. A kérdés sokszor elbeszélői önteremtő is, vagyis a beszélő kérdésekkel jelenti ki önmagát. De a kérdés eljuthat oda is, amikor a kérdőjelek már nem segítik, de nem is gátolják az értelmezést.

Molnár Csikós László a magyaros stílusban megjelenő birtokos személyjeles főnevekről írt dolgozatában. Először a magyaros stílust határolta be. Ez a fényképészet terén jutott kifejezésre, újszerűen dolgozzák fel a témákat: a parasztság, tájak, állatok bemutatása. Derűs-idillikus modor. Az építészetben is volt jelentősége ennek a stílusnak. Hátat fordítottak az addigi architektúrának, és megjelent a magyaros ornamentika a 19–20. sz. fordulóján. Ez nyelvi stílusban, magyaros észjárásban jut kifejezésre és az ennek megfelelő eszközükben. Ez már nem másoló, hanem fordító. Szépek a fokozások: halálnak halálával halsz, szentek szentje, uraknak ura, gonoszok gonosza stb. Megjelennek ilyen példák: futtában lövi meg a vadat, jöttödben, mentedben, istenigazában, hányadán vagyunk stb. Molnár Csikós szeret élőnyelvi és internetes példákat bemutatni. Végül megemlített néhány író, akik a magyaros stílus képviselői. Ide tartozik Móra Ferenc is.

Csányi Erzsébet a farmernadrágos prózával foglalkozott. Ez a mozgalom Amerikából indult, képviselői Ginsberg, Corso, Kerouac, Sallinger, Borroughs, Olson, Ferlinghetti... Amerikában kitagadott, lebecsült irodalmi irányzat volt. Az idegenkedés oka a beat-nemzedék tagadásra épült, negatív világképe volt. Ugyanis a mozgalom maradéktalanul elutasítja a hivatalos Amerika társadalmi értékrendjét, etikai normatíváját, esztétikai hagyományait és mindennapi életformáját. Beat-hitvallás: az egyénre szabott, önálló gondolkodás, meditálás, önértékelés, a szüntelen töprengés, amely nem a külvilágra irányul, hanem passzív, legfeljebb önalakító... Esményük a harmonikus lélekállapot, az egyéniség szabadságának megteremtése, a rock, a dzsessz, a beat irodalmi leképeződése. A fiatalok és a felnőttek nyelve radikálisan eltér egymástól. A szleng egyfajta titkos beszédként jelenik meg, a fiatalok önkifejezési módja. A tipikus szleng-beszélő inkább férfi, mint nő, fiatal, műveletlen és városi. A szlengnek több fajtája van: alvilági, barátok közötti, az ifjúság nyelve stb. Az ilyen beszéd tréfás, humoros attitűdöt ad a regényekben. Képes, metaforikus beszéd, és kimondja az igazságot. Ez a nemzedék olyan szubkultúra, amely Magyarországon nem alakult ki, így nem is születhetett eredeti farmernadrágos próza. Fontos azonban megemlíteni Tolnai Ottó *Rovarházát*, mert ez a mű elég közel áll a fentebb említett irodalomhoz. A *Rovarház* viszont nem dúskál a szleng kifejezéseiben, Tolnai nem erre építi a művét, ez csak egyfajta járulékos elemként hat különböző tabutémák leírásakor. Tolnai általában metaforára épített hiperbolát alkalmaz.

Cseh Márta a stílusérték lexikográfiai megjelenítéséről írt dolgozatot. Szó esett az archaizmusokról... Ezek fontos stíluselemként hatnak az irodalmi szö-

vegekben. Archaizmus nem csak régi szövegekben, szövegművekben fordulhat elő, hanem a ma irodalmában is. Az írók tudatosan alkalmazzák ezeket a szavakat, mivel általuk a szöveg különleges hangulatot kap. A fordítói szótárak 2–5%-ban tartalmazznak archaizmusokat. A szójelentés történelmi koronként is változik. Cseh Márta több szótár anyagát hasonlította részlegesen a magyar szótárak anyagához, és azt is megtudhattuk, hogy egyes szótárak hogyan jelölik az archaizmusokat.

A délutáni ülés elnöke Rajsli Ilona volt.

Láncz Irén nyitott dolgozatával, ezúttal a tudományos stílusról hallhattunk több fontos gondolatot. A tudományos nyelv világos, logikus, pontos, az emóció alig-alig jelenik meg. A nem feltétlenül homogén mondatok hosszúsága, bonyolultsága változó. A tudomány nyelvében metainformációs struktúrák tűnnek fel, továbbá megjelennek a költői képek, hasonlatok, metaforák, mint az elvont fogalmak jobb megjelenítői. Láncz Irén Saussure, Hjemslev, Chomsky magyarrá fordított műveiben kereste példáit. Sok a géphasonlat és a metafora, a nyelvet, a nyelv rendszerét géphez hasonlító költői kép, de nem ritka a természetből vett hasonlat sem. Pl. A nyelv virágzik, a nyelvtudomány kései gyümölcse, egy elmélet a múltban gyökerezik, az egyéni aktus csírája stb.

Rajsli Ilona a szinesztéziás jelzők fejlődéstörténetét vizsgálta. Felvetette azt a gondolatot, hogy a 16. sz.-i metaforikus jelzők korábbi eredeztethetők. A korábbi fordításirodalomba, kódexekbe kötelező elemként kerültek be a jelzők, ugyanis a latinból való fordítás maga után vont a gazdag alkalmazásukat. A 16. sz.-ban hirtelen megszaporodnak a jelzők. Tudatos és funkcionális használatról lehet itt már szó (vizsla torony, pokoltársaság, disznóélet, ebszemmel néz stb.). Heltai, Magyar István, Bornemissza Péter és nem utolsósorban Pázmány írásából hallhattunk példákat. Ezek a jelzők még nem tekinthetők valódi szinesztéziás jelzőknek, de az érzékek valamilyen szintű egybemosása már megjelenik (penészes szó, arany idő, torokszó, görbe mondat, cifra szók stb.), a melléknévi jelzők vannak túlsúlyban, és ez a kezdetleges szinesztézia új stíluselemként jelentkezik.

Hóza Éva dolgozatának címe: *Stílusigény és a szövegmonotónia elevensége.*

Baudelaire egyszer azt mondta, hogy a jó vers egyik kritériuma a monotónia. Ehhez kapcsolta a meglepetést. A monotónia sok helyen megjelenhet, nemcsak irodalmi alkotások ismérve. Monoton a technozene, imamormolás, autosztrádák, a nagyvárosi élet is egyhangú valamilyen szinten. Ám ami monoton, az mindig magában hordozza a metamorfózis lehetőségét, jelenségét. Az unalmon túli közlésnek az átváltozása merülhet fel. Kulcsár Szabó Zoltán gépszerűségről, gépies textualitásról beszél. A jó „monoton” írás olyan, mint a hullámváz, mint egy ima mormolása, elszongít, de egy másik tudatállapotba is eljuttat, az értelmezésnek új horizontját nyitja meg.

Pásztor Kicsi Mária a média nyelvében kívánatos stilisztikai helyességgel foglalkozott. Nem lehet stilisztikailag helyes az a szöveg, amely nyelvileg hely-

telen. Ez a média nyelvére vonatkozik, a szépirodalomban ugyanis gyakran egy nyelvileg nem normatív elem tud stilisztikailag megfelelő hatást gyakorolni a befogadóra. A média nyelve elsősorban a tájékoztatást szolgálja, emellett befolyásolni is akar. A médiában elhangzott szövegek nyelvhelyesség és stílus tekintetében is nagy eltéréseket mutatnak attól függően, hogy előre elkészített, felolvasott szövegről, vagy ún. stúdióbeszélgetésről van-e szó. Pásztor Kicsi Mária rengeteg nyelvileg, vagy szerkesztésmódban hibás és ezért humoros példát olvasott fel a hallgatóság nagy örömeire...

A konferencia második napján Andrić Edit vette át az elnök feladatát.

Kemény Gábor (Magyarország) a világirodalmi stílusok magyar változatairól tartotta meg előadását. A Nyugat első nemzedéke új stílust hozott Magyarországra, ám ennek a stílusnak az előzményei a Nyugat előtt is megtalálhatóak voltak pl. Ady költészetében, valamint Reviczky-nél és Komjáthy-nál is, akikre majd Kosztolányiék építenek. Magyarországon is kialakult a modernség, amely több nagyobb egységre osztható. Ezek egyikének nevezhetjük a posztmodern is, habár még nem pontosan eldönthető, hogy része-e a modernnek, vagy valami egészen új. Visszatérve, a 19. sz. végén már elmondható, hogy nincs egységes stílus, ez letűnt a romantikával. Új stílustendenciák jelentkeznek, mégpedig időben nagyon közel egymáshoz. Valószínűleg ez az oka, hogy nem alkottak egységes korstílust, hanem eklektikusan jelennek meg, egymásba olvadnak. Az építészetben is ekkor jelenik meg az eklekticizmus. A szimbolizmus, szecesszió és az impresszionizmus válik uralkodó stílusiránnyá Magyarországon, de ezek is keverednek egymással. Nincs éles határ. Az avantgárd még inkább elaprózott, és leginkább Kassák emelhető ki, aki végigragta magát az avantgárd minden irányzatán. Kemény Gábor hangsúlyozta, hogy az ún. nagy írók mindig egy kissé kívülről szemlélték a stílustendenciákat, és magukhoz alakították őket, míg a középszerű írók habzsolták az éppen élő stílust, alkalmazták szinte összes ismertetőjegyét, és magukat rendelték alá a stílusnak, nem a stílust formálták önnön képükre.

Andrić Edit: *Mennyire szintetizáló nyelv a magyar és analízáló nyelv a szerb?*

Andrić Edit szavak, mondatok és szöveg szintjén vizsgálódott. Négy szöveget vett alapul dolgozatához: egy szépirodalmi szöveget magyar nyelven és ennek szerb fordítását, a Vajdasági Múzeum *Együttélés* című tárlata katalógusának részét, *A fenntartható fejlődés stratégiája* dokumentum magyarra fordítását és egy tanulmányt a piackutatással kapcsolatos szöveggyűjteményből (szerbről történő fordítás).

	Magyar nyelvű szöveg	Szerb fordítás	Különbség
A sorok száma	22	22	0
A szavak száma	249	317	-68
Szóköz nélküli betűszám	1665	1627	+38
Karakterek száma szóközzel	1919	1949	-30

Szépirodalmi szöveg magyar nyelven és szerb nyelvű fordítása (egy oldal)

Bence Erika a Háy János novellisztikájában megjelenő alustilizáltsággal és jelentéssel foglalkozott. A *Házasságon innen és túl* c. novelláskötetet vizsgálta behatóbban. Nyelvét a stilizált felületesség jellemzi, de akár az ironikus brutalitás síkjára is kiterjedhet, a beszélt nyelvet stilizálja, ironizálja nyelvalattiságában. Több nyelvi szintet, típust különíthetünk el Háy novellisztikájában: felületes megformáltság, hiányos mondatok, sekélyes vagy terjengős kifejezés, szlogen és közhelyhasználat, értelmetlen hasonlatok, tartalmatlan mondatok, rontott és álhasonlatok, világirodalmi toposzok, allegóriák lefokozása, traumatikus események vulgarizálása, szállóigék téves kontextusba helyezése, töltelékmondatok, szavak, zsargonjelzők, trágárság, téves, logikátlan, ostoba következtetések, szövegformálás önmeghazudtoló, leleplező volta stb. A Háy-féle nyelv egész struktúrára kiterjedt, egy közösség élő nyelve. Közlés szintjén mentes az iróniától, hiszen használói komolyan gondolják, amit mondanak, nincs másik nyelvük, elsekélyesedés jellemzi őket. Szubjektum argumentumokat ritkán tartalmaz az elbeszélés, nem egyénít. A valóságot határozatlannak és kialakulatatlannak ábrázolja. Továbbá degradálóan a helyek és legendák. A narrátor a szereplők karakterétől nem különíthető el élesen.

Kovács Rácz Eleonóra: *Az internetes stílus pragmatikai szempontjai* címmel írt dolgozatot. A *Haj és stílus* nevű honlapot mutatta be részletesen. A honlap felépítését és szerkezetét részletezte, a vizualitását is megvizsgálta, a szöveg formáját és elrendezettségét, a képek jelenlétét tanulmányozta és azt, hogyan hat ki mindez a befogadóra.

A konferencia záró részében a Magyar Tanszék nyelvészeti szakosítású hallgatóinak kutatásaiból hallhattunk rövid részleteket. Dolgozatát felolvasta: Laki Boglárka (Elvek, stratégiák és megszorítások a nyelvhasználatban) és Szlancsik Enikő (A bácsföldvári fazekasság szakszókincse).